

ТАРИФНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИКА

TARIFF SHELTER OF UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCER

У статті проаналізовано тенденції розвитку ринку аграрної продукції України та зауважено, що сьогодні український експорт переважно складається з проміжних товарів із відносно низьким технологічним складником. Проведений аналіз свідчить, що зона вільної торгівлі дала поштовх інтеграції з європейським законодавством та стала додатковою можливістю для експорту для багатьох виробників.

Ключові слова: аграрний ринок, тарифні бар'єри, український експорт, обмежувальні заходи, географічна диверсифікація, лібералізація торгівлі.

В статье проанализированы тенденции развития рынка аграрной продукции Украины и отмечено, что сегодня украинский экспорт в основном состоит из промежуточных товаров из относительно низкой технологической составляющей. Проведенный анализ свидетельствует, что зона сво-

бодной торговли дала толчок интеграции с европейским законодательством и стала дополнительной возможностью для экспорта для многих производителей.

Ключевые слова: аграрный рынок, тарифные барьеры, украинский экспорт, ограничительные мероприятия, географическая диверсификация, либерализация торговли.

In the article, development trends of the market for agrarian products of Ukraine are analysed and it is noticed that today the Ukrainian export mainly consists of intermediate commodities from relatively by a sub-zero technological constituent. The conducted analysis testifies that a free trade zone provided the impetus for the integration with the European legislation and became an additional export possibility for many producers.

Key words: agrarian market, tariff barriers, Ukrainian export, restrictive measures, geographical diversification, liberalization of trade.

УДК 65.03:631/635

Ковальчук С.Я.

к.е.н., доцент

Вінницький національний аграрний університет

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізації, необхідність поглиблення розвинутих зовнішньоекономічних відносин України з іншими країнами – запорука сталого розвитку національної економіки. Вхідження національної економіки у світову глобальну систему, а отже, підвищення глобальної конкурентоспроможності неможливі без лібералізації, синхронізованого відкриття ринків ЄС та України. Європейський Союз характеризується високим рівнем споживання харчової та сільськогосподарської продукції, крім того, він є одним із найбільших партнерів України в торгівлі даним видом товарів.

Однак цій торгівлі перешкоджає захищеність українського та європейського ринків сільськогосподарської та харчової продукції, зокрема тарифні і нетарифні бар'єри [6].

Реалізація положень, передбачених Угодою про асоціацію, суттєво знижує рівень захисту ринків України та ЄС у взаємній торгівлі та створює низку можливостей для харчової промисловості та сільського господарства

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань відкритості ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, різних напрямів європейських інтеграційних процесів займалися такі вчені, як В. Волес, Г. Волес, І. Грицьак, А. Давидович, В. Копійка, В. Посельський, К. Петренко, Т. Шинкаренко. Формуванню політики ЄС та його держав-членів у сфері аграрної політики приділяли увагу О. Бондар, М. Сансі, М. Микієвич, М. Петрас та ін. Але сучасний стан та перспективи розвитку ринку аграрної продукції та його регулювання, зокрема в умовах дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, висвітлено недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей формування та сучасного стану тарифного захисту українського аграрного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор економіки демонструє позитивну динаміку зростання, формуючи останніми роками близько 14% валової доданої вартості в країні та близько 40% валютних надходжень від експорту. Інвестиційна привабливість сільського господарства підтверджується цифрою в 49,5% зростання обсягів капітальних інвестицій за січень-грудень 2016 р. Важливість аграрного сектора в національній економіці та його роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни вимагає забезпечення стійкості та ефективності його розвитку.

Важливими факторами довготривалої стійкості розвитку аграрного сектору економіки за економічними та соціальними показниками є господарсько-організаційна та галузева структура. Сьогодні 43% валової продукції сільського господарства виробляється на земельних ділянках особистого селянського господарства. Як правило, це не експортоорієнтована продукція, логістика зберігання якої є недостатньою та виробництво якої вимагає значних трудових затрат: фрукти та ягоди – 80,9%, картопля – 97,8%, овочі – 86,1%, молоко – 74,9% у загальній структурі виробництва відповідного продукту [3].

Сьогодні український експорт переважно складається з проміжних товарів із відносно низьким технологічним складником: частка високотехнологічного експорту в 2015 р. становила лише 5,5% загального обсягу українського експорту. Нині існує потреба в оновленні технологічних

процесів на українських підприємствах для поступового перетворення економіки України в більш інноваційну та наукомістку і, як результат, більш конкурентоспроможну на світових ринках. У 2016 р. економіка України характеризувалася ознаками поступового подолання негативних наслідків кризи: зростання валового внутрішнього продукту становило 2,3%.

Частка аграрно-промислового комплексу та харчової промисловості в 2016 р. становила 42% товарного експорту, що більше ніж удвічі перевищує частку цієї продукції в експорті 2008 р.

Негативно вплинуло на експорт України та внутрішній валовий продукт припинення Російської Федерації дії Договору про зону вільної торгівлі з Україною з 1 січня 2016 р., у результаті чого був запроваджений режим найбільшого сприяння з відповідними ставками замість попередньо діючих нульових ставок увізних мит. Окрім того, Російська Федерація заборонила імпорту деяких сільськогосподарських товарів українського походження (м'яса та продукції з нього, риби, молока та молочної продукції, овочів, фруктів та горіхів, деяких продуктів харчування) та обмежила транзитний рух вантажу з України через територію Росії до третіх країн: Казахстану та Киргизстану [1]. Такі обмежувальні заходи призвели до суттєвого скорочення експортного постачання товарів українського виробництва не тільки до деяких країн СНД (країн Центральної Азії та Закавказзя), а й до інших країн Азії.

Так, експорт українських товарів у 2016 р. до Казахстану зменшився на 312,6 млн. доларів США (43,9%), Азербайджану – на 70,8 млн. (22,2%), Туркменістану – на 61,3 млн. (36%), Киргизстану – на 35,1 млн. (46,5%), Узбекистану – на 32,1 млн. (18,4%), Вірменії – на 12,6 млн. (12,4%), Грузії – на 11,9 млн. (3%), Таджикистану – на 4,6 млн. (15,2%) та Монголії – на 3,6 млн. доларів США (на 12,8%) [1; 2].

Отже, зважаючи на обмежувальні заходи, частка Російської Федерації у загальному обсязі експорту товарів з України знизилася з 22,4% у 2008 р. до 9,9% у 2016 р. Втрата російського ринку є серйозною проблемою для українських виробників, орієнтованих на експорт, особливо у тих секторах, які значною мірою залежать від попиту з боку Російської Федерації, таких як, наприклад, машинобудування. Експортні втрати лише частково компенсуються переорієнтацією на інші напрями [5].

Однак протягом останніх років український експорт підтверджує поступову географічну диверсифікацію через зменшення орієнтованості України на ринки країн СНД, хоча ці ринки й досі залишаються традиційними для українських виробників (у 2016 р. частка експорту товарів на ринки СНД становила 16,5%, із них аграрного сектора – 7,7%) [1; 8] (рис. 1, 4).

Угодою про асоціацію передбачається близька до повної лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією, проте зниження тарифного захисту відбуватиметься не відразу: перехідний період становитиме 10 років із поступовим скороченням чи усуненням увізних мит. Дія Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС та отримані автономні преференції збільшили частку експорту до країн ЄС до 37%, зокрема аграрного сектора – до 32%. Збільшується експорт до Єгипту та Індії: у 2016 р. на них припадало 6,3% та 5,2% відповідно загального обсягу експорту українських товарів.

Угода про Асоціацію, зокрема, передбачає низку заходів, спрямованих на захист українського виробника та його комфортний перехід до зони вільної торгівлі з ЄС. Зокрема, з 1 січня 2016 р. Україна скасувала мита на імпорту 70% товарів походженням з ЄС, водночас решта чутливих для України товарів залишається на перехідних періодах (тривалістю від одного до семи років) або з режимом обмежень відповідно до Графіку, вста-

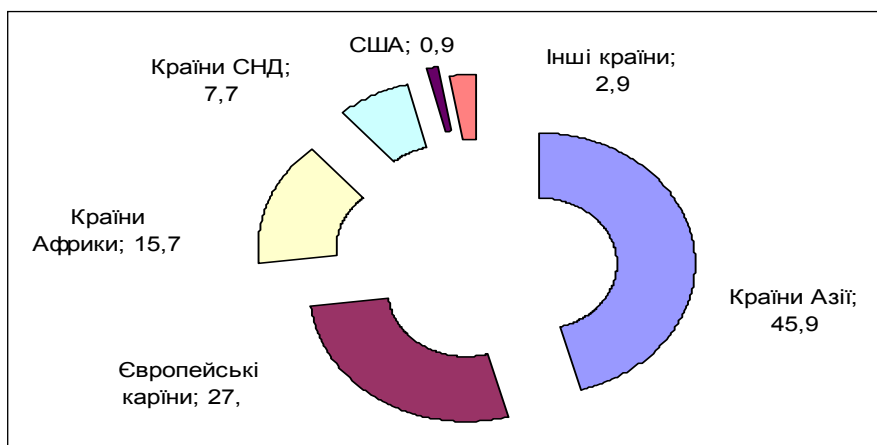

Рис. 1. Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції за 2016 р.

Джерело: складено за [4]

новленого у Додатку I-A до Угоди. Для захисту особливо чутливих товарів упроваджено тарифні квоти для імпорту до України окремих видів сільськогосподарської продукції походженням з держав – членів ЄС та затверджено «Порядок контролю над використанням тарифної квоти». Відповідно до Додатку I-A Угоди, Україна впроваджує тарифні квоти для імпорту в Україну цукру, свинини та м'яса птиці з держав – членів ЄС. Це дає можливість українському виробнику адаптуватися до нових умов роботи та протягом перехідного періоду (до семи років із моменту підписання Угоди) облаштувати виробництво для гідної конкуренції з європейською сільськогосподарською продукцією [2]. Передбачено поступове анулювання ставок вивізного (експортного) мита для живої худоби та шкіряної сировини, насіння деяких видів олійних культур, брухту легованих чорних металів, брухту кольорових металів та напівфабрикатів з їх використанням, відходів та брухту чорних металів протягом 10 років відповідно до Графіку, включеного до Додатку I-C Угоди.

Можемо виділити три ключові відмінності між характером зниження ввізних мит Європейським Союзом та Україною (рис. 2).

Оскільки основне скасування мит Європейським Союзом припадає на перші роки імплементації

Угоди про асоціацію, загальний рівень тарифного захисту ЄС значно знижується вже з першого року, у подальшому лише незначно корегуючись. Уже в перший рік дії Угоди ЄС знижує мита до нульового рівня для більшості товарних груп.

Режим вільної торгівлі сприятиме зростанню українського аграрного експорту в середньому на 20%, європейський аграрний імпорт зросте приблизно на 7% [6]. Європейський Союз установлює найвищий рівень тарифного захисту для зернових, різних харчових продуктів, кормів для тварин, цукру та виробів з цукру, м'ясної та рибної продукції. До того ж на додачу до адвалерних мит (виражених у відсотках від митної вартості товару) Європейський Союз активно використовує специфічні (виражається у грошовій сумі за одиницю кількості), змішані (комбінація адвалерного та специфічного мит) та сезонні (ставка часто є змішаною та змінюється залежно від сезону та ввізної ціни).

Своєю чергою, Україна найбільше захищає ринок напоїв, цукру та виробів із цукру, кормів для тварин, зернових та м'ясної продукції [6; 8]. До того ж до більш ніж 90% тарифних ліній застосовується адвалерне мито (рис. 3).

Водночас дослідження аграрного ринку за 2017 р. свідчить про зростання експорту аграр-

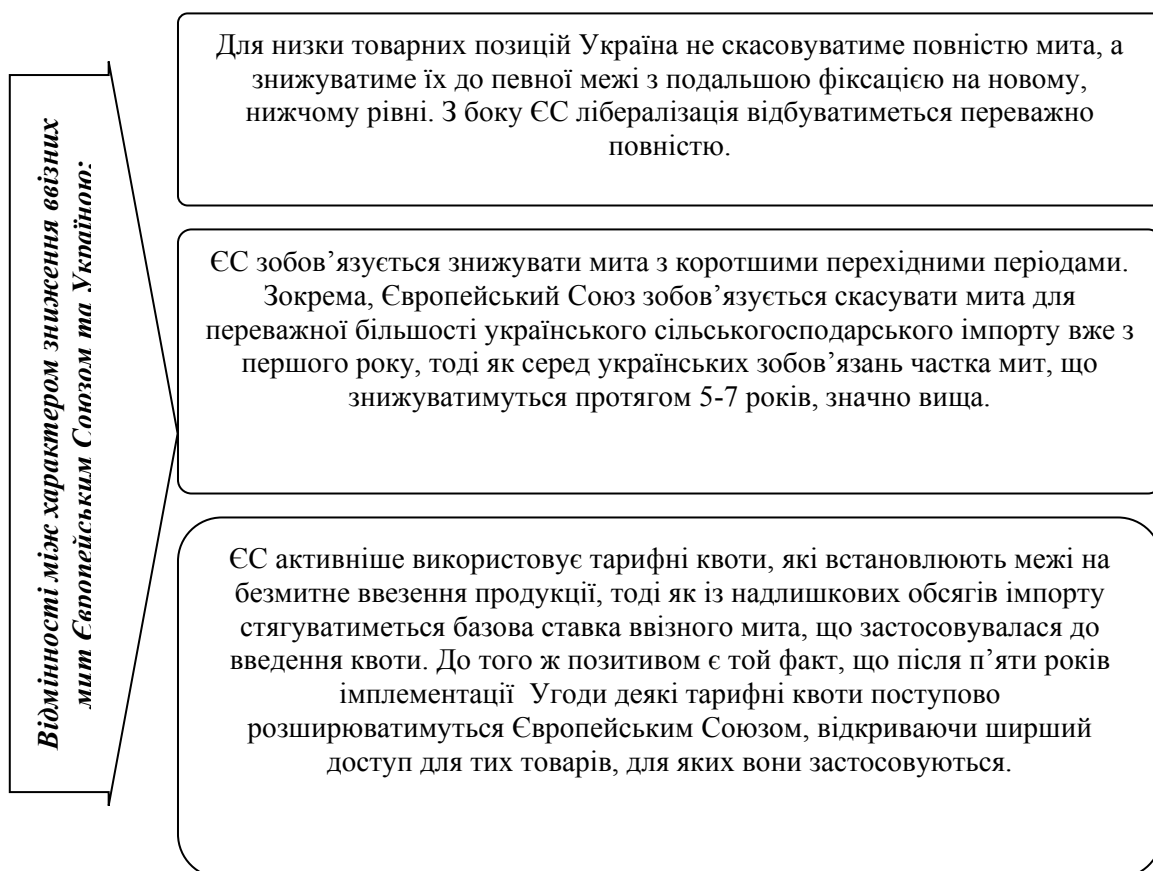

Рис. 2. Відмінності між характером зниження ввізних мит Європейським Союзом та Україною

Джерело: розроблено автором з використанням [6]

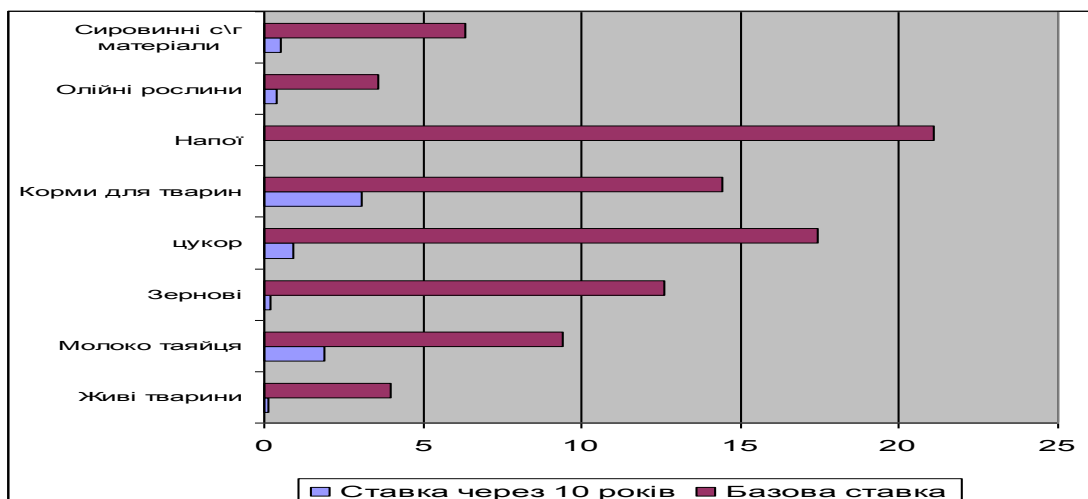

Рис. 3. Тарифний захист українського аграрного ринку

Джерело: розроблено автором з використанням [6]

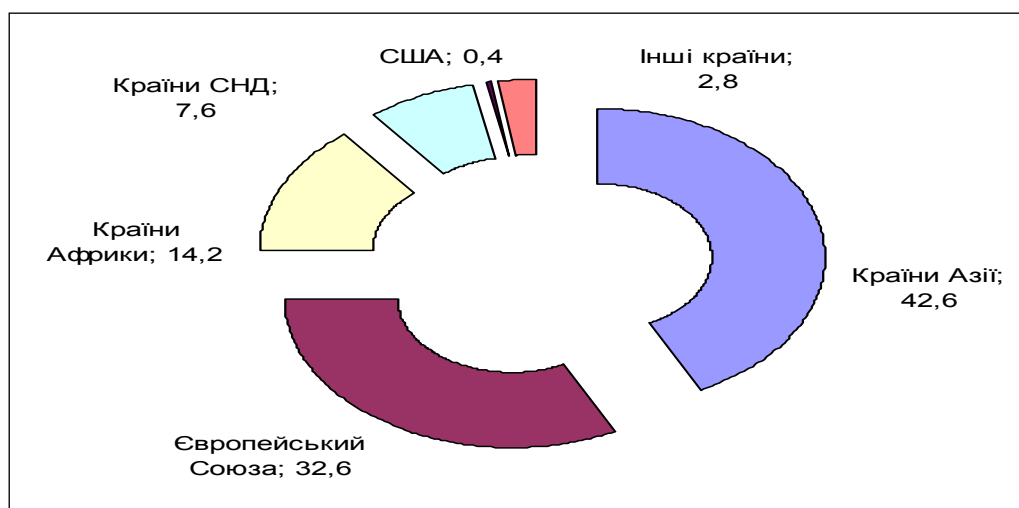

Рис. 4. Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції за 2017 р.

Джерело: складено за [4]

ної продукції на 31,9%, до 6 млрд. дол. Водночас зменшився імпорту подібної продукції на 4%, до 1,4 млрд. дол. За результатами 2017 р. експорт українських аграрних та харчових товарів показав позитивні результати та становив понад 17,9 млрд. дол. проти 15,5 млрд. дол. за попередній рік (табл. 1).

Сьогодні в загальному обсязі зовнішньої торгівлі аграрною та харчовою продукцією частка експорту становить 79,4%

На кінець 2017 р. регіональна структура аграрного експорту виглядає так: країни Азії – 42,6%, Європейський Союз – 32,4%, африканські країни – 14,2%, СНД – 7,6%, США – 0,4% та інші країни – 2,8% (рис. 4). Зауважимо, що такі країни, як Індія, Нідерланди, Єгипет, Іспанія та Китай, придбали української аграрної та харчо-

вої продукції на більш ніж 1 млрд. дол. у 2017 р. кожна [8].

Слід звернути увагу на ту обставину, що в 2017 р. в експорті з України до ЄС з'явилося 870 нових товарних підкатегорій (це додаткові 61,7 млн. дол. експорту товарів). Серед них і товари з доданою вартістю. Найбільшими торговими партнерами для України в ЄС залишаються шість країн: Нідерланди, Іспанія, Італія, Польща, Франція та Німеччина. Їхня сукупна частка в обороті перевищує 73%. Україна на восьмому місці серед найбільших постачальників агропродукції до ЄС. Водночас за багатьма позиціями Україна традиційно посідає перші місця, займаючи суттєві ніші ринку: по пшениці – 32% від загального імпорту ЄС, кукурудзі – 62%, ячменю – 74%, вівсу – 68%. Своєю чергою, Україна імпортує з ЄС зернові культури, насіння

Експорт-імпорт аграрної продукції за I півріччя 2017 р.

Групи товарів	Експорт (млрд. дол.)	Експорт (% до I півріччя 2016 р.)	Імпорт (млн. дол.)	Імпорт (% до I півріччя 2016 р.)
Живих тварин та продуктів тваринного походження	0,4925	155	311,7	101,3
Продукти рослинного походження: у тому числі зернових культур	4,3	124,5	742,1	99,3
	3,3	122,7	113,2	97,5
Жири та олії	2,5	127	119,8	106,6
Готові харчові продукти	1,4	133,6	798,1	102

олійних, какао-боби і шоколад, різні харчові продукти, спирт та алкогольні напої, відходи переробної промисловості й тютюнові вироби [4].

Варто зауважити, що за результатами аналізу Україна недостатньо використовує потенціал зовнішньої торгівлі з такими країнами, як Канада, Китай, Франція, Німеччина, Ірландія, Японія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки, у результаті чого в 2016 р. вона недоотримала майже 6 млрд. дол. США.

Висновки з проведеного дослідження. Зона вільної торгівлі дала поштовх інтеграції з європейським законодавством та стала додатковою можливістю для експорту для багатьох виробників. Зона вільної торгівлі принесла українським виробникам додаткові можливості для експорту, проте її умови не можна назвати надто вигідними для українців. Однак попри очевидні успіхи серйозною залишається проблема захисту українських виробників. Водночас в ЄС використовують доступні інструменти захисту внутрішнього ринку, з-поміж яких – тарифне регулювання імпорту. Так, рівень митного обкладання імпортової готової продукції в ЄС більший за рівень ставок мита на сировину в 7,7 рази. Це говорить про те, що Україна й надалі залишається постачальником сировини, але аж ніяк не продуктів із доданою вартістю. Однак зниження захисту з боку ЄС дасть змогу українському виробнику легше виходити на європейський ринок, тоді як зниження захисту Україною, крім посилення присутності європейського виробника на українському ринку, полегшить та здешевить вітчизняному виробнику доступ до імпортованої сировини та продуктів переробки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-2017-2021-roki>.
2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2016 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded->

[files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf).

3. Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#n8>.

4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: <http://minagro.gov.ua/>.

5. Петренко К.В., Давидович А.Є. Аналіз розвитку агропродовольчого сектору України. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/viewFile/102602/97678>.

6. Повноцінна ЗВТ з ЄС чи пільговий режим. Що вигідніше для аграріїв? URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/03/24/7032162>.

7. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5. URL: <http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/Strategiya-stalogo-rozvytku-Ukrayiny-do-2030-roku.pdf>.

8. Український аграрний експорт зріс на 16%. URL: <https://kurkul.com/news/10613-ukrayinskiy-agrarniy-eksport-zris-na-16---trofimtseva>.

REFERENCES:

1. Eksportna stratehiia Ukrainy («dorozhnia karta» stratehichnoho rozvytku torhivli) na 2017–2021 roky (2017) [Export strategy of Ukraine (“roadmap” for strategic trade development) 2017–2021] //(electronic journal) no. 1017. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-2017-2021-roki> (Accessed 10 March 2018)
2. Zvit pro vykonannya uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskym soiuzom v 2016 rotsi (2017) [Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2016] //(electronic journal) Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf> (Accessed 10 March 2018)
3. Kontseptsiia rozvytku fermerskykh hospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018-2020 roky (2017) [Concept of development of farms and agricultural cooperatives for 2018-2020 years] //(electronic journal) Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#n8> (Accessed 10 March 2018)
4. Ofitsiyniy sait Ministerstva aharnoi polityky ta prodovolstva [Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food] //(electronic journal) Available at: <http://minagro.gov.ua/> (Accessed 15 March 2018)

5. Petrenko K.V. Analiz rozvytku ahroprodovalchoho sektoru Ukrainy (2017)[Analysis of development of the agro-food sector of Ukraine] //(electronic journal) Available at: – <http://ape.fmm.kpi.ua/article/viewFile/102602/97678>(Accessed 15 March 2018)

6. Povnotsinna ZVT z YeS chy pilhovyi rezhym. Shcho vyhidnishe dlia ahrariiv?(2017)[Fully FTA with the EU or preferential treatment. What is more profitable for agrarians?](electronic journal). Available at: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/03/24/7032162> (Accessed 15 March 2018)

7. Ukaz Prezydenta Ukrainy Stratehiia staloho rozvytku "Ukraina – 2020" (2015) [Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020"] – no. 5((electronic journal). Available at: <http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/Strategiya-stalogo-rozvytku-Ukrayiny-do-2030-roku.pdf> (Accessed 15 March 2018)

8. Ukrainskyi ahrarnyi eksport zris na 16 % (2017) [Ukrainian agricultural exports increased by 16%] //(electronic journal). Available at: <https://kurkul.com/news/10613-ukrayinskiy-agrarniy-eksport-zris-na-16---trofimtseva> (Accessed 15 March 2018)

Kovalchuk S.Ya.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics,
Vinnytsia National Agrarian University

TARIFF SHELTER OF UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCER

Modern tendencies of globalization, the necessity of deepening of the developed external economic relations of Ukraine with other countries are a guaranty of steady development of the national economy. Inclusion of the national economy in the world global system and, consequently, increase of global competitiveness are impossible without liberalization, the synchronized opening of markets of EU and Ukraine. The European Union is characterized by the high level of consumption of food and agricultural products. In addition, it is one of the biggest partners of Ukraine in trading in this kind of commodities. The agrarian sector of the economy demonstrates the positive dynamics of growth, forming the last years an about 14% gross value added in a country and near 40% currency receipts from an export. The investment attractiveness of agriculture is confirmed a number at a 49.5% growth of volumes of capital investments for January–December 2016. Importance of agrarian sector in the national economy and its role in providing food safety of country requires providing firmness and efficiency of its development.

The important factors of long-term firmness of development of the agrarian sector of the economy by economic and social indicators are economic and organizational and branch structure. As of today, 43% of gross agricultural products are made on lands of the personal peasant economy. As a rule, it is not export-oriented production, the logistic of storage of which is insufficient and the production of which requires considerable labour expenses: fruit and berries – 80.9%, potato – 97.8%, green-stuffs – 86.1%, milk – 74.9% in the general pattern of production of the corresponding product.

It is marked that the realization of positions, foreseen by the Association Agreement, substantially reduces the level of defence of markets of Ukraine and EU in mutual trade and creates a row of possibilities for agriculture. For this reason, the Association Agreement foresees almost a complete liberalization of agricultural trading, however, the decline of tariff shelter will take a place not at once – a transitional period will be 10 years with a gradual reduction or removal of import duties. The conducted analysis testifies that a free trade zone provided the impetus for the integration with the European legislation and became an additional export possibility for many producers.